

ne, et natiuitate vsurpatur; haec enim omnia nos ad aliquid faciendum procliues reddunt.

LII. Verum hae procliuitates non ita comparatae sunt, vt homini libertatem auferant. Potest enim principiis obstarè, melius expendere agendi momenta et inclinationes malas in bonas commutare.

LIII. Ad id attendere neglexerunt non pauci, qui propriam hominis naturam, quae in ratione posita est, cum propensionibus contractis confundere, et falso ex fundamento, quae homini naturalia sint, deducere non dubitarunt.

LIV. STATUS est *complexus determinationum, quae de re quadam vt existentes enuntiarì possunt; et primo in naturalem, et praeternaturalem, seu aduentitium abit; dein naturalis est absolutus, vel hypotheticus, tum essentialis, et non essentialis, seu naturalis in specie; vterque vero vel internus, vel externus. Et inde quid et quotuplex sit corporis, animae et hominis status, colligendum.*

LV. Praeterea determinationes, quae non pendent a libertate, statum *physicum*, quae vero ad actiones liberar, seu MORES referuntur, statum *moralem* constituunt. * Hic iterum *consideratur* vel vt *antecedens* ad actiones, vel *consequens*, tum *antecedens*, vel vt *perfectus* in homine rationis compute, vel *imperfectus*, ** in infante aut demente, &c.

CAPVT II.

*De obligatione, lege, et iure generatim,
ac singulatim naturali.*

LVI. Status animae humanae situ corporis, et organorum constitutione plurimum pendet, mutabilis porro

* Cicer. de fat. init.

** Vid. Exercitat. meam de nat. statuque hominum morali.

ro est, finitus atque contingens, et plauē diuersus a natura entis infiniti; cui ratio distinctissima, voluntas liberrima omniumque perfectionum complexus tribendus est.

LVII. Id, propter quod causa efficiens et intelligens aliquid agit, vt ipsum sit vel fiat, *finis* dicitur, qui vel *remotus* est, vel *intermedius*, vel *ultimus*. Quod vero rationem continet, cur finis actum consequatur, *medium nominatur*.

LVIII. Quum Deus mundi de se fortuiti causa liberrima sit ac sapientissima: fieri non potuit, vt hoc vniuersum adeoque hominem eiusque facultetes frustra e nihilo protraheret, et non vt aliquem vel remotissimum finem spectaret.

LIV. Nec difficile est etiam finem vltimum inuenire, siquidem tota mundi machina Dei existentiam, aeternitatem, infinitionem manifestat, quo sine quum nihil diuinae bonitati conuenientius sit, omnes reliqui fines ad huncce veluti extremum scopum referuntur.

LX. Quaecunque hominis actio aliquam mutationem veluti causa effectum producit; quae si cum scopo hominis essentiali consentit, bona est, si dissentit, mala.

LXI. Bonitas haec et malitia rationem sufficientem habet in ipsa actione et ex eius notis essentialibus per quas nimirum tanquam talis actio concipitur, intelligi et demonstrari potest, est ergo naturalis atque interna.

LXII. Porro bonitas vel malitia *physica* est, quae ex actionis *materiali*, id est vi, motu et arbitrio animalibus communi provenit, quae vero ex actionis *formali*, id est dependentia a libertate oritur; est *moralis*. Neque tamen vtraque bonitas vel malitia ita coniunctae sunt, vt vna ab altera nequeat separari.

LXIII. Quae bonitate vel malitia morali non differunt actiones, eae sunt moraliter *indifferentes*; tunc ergo vel nulla adest bonitas, vel omnino par; nulla

adeſt, cum ſola proferetur actionis notio, et a circumſtantis abſtracta, vt nondum intelligi poſſit, an eius conſectaria quid adimant, vel non adimant de eo, quod per agentis eſſentiam fieri poterat.

LXIV. Nulla tamen actio libera ſingularis et in concreto conſiderata eo ſenſu eſt indifferens, vt nec bona ſit nec mala; ſiquidem inter eſſe et non eſſe conueniens cum natura, medium quoddam relinquere repugnat.

LXV. Propterea vero indifferentia actionum obiectiua, quae in aequali earum bonitate poſita eſt, non negatur; quid enim vetat plures dari eiusdem rei cauſas, plura media ad eundem finem obtinendum aequedonea, et hinc aequae bona?

LXXVI. Nec plus euincunt aduerſariorum argumenta. Quod enim aiunt: eſſe actiones liberſas, quarum conſectaria ab ente finito praeuideri non ſemper poſſint, et has eſſe in concreto indifferentes, id verum non eſt; quia ſi ratio bonum vel malum cum actione copulatum perſpicere nequeat, etiam actio eatenus libera non eſt.

LXVII. Corpus quoddam obligare, eſt, illud vinculis fortiter deuincere; quod cum ſit, adeſt vis ligans, vis quae ligatur, nexus conſtrictio, certa ſitus et poſiturae ratio, et tandem neceſſitas rei ligatae impoſita ad illum modum et metam haerendi.

LXVIII. Itaque actus, quo vis quaedam corporea circumligatur, eſt *obligatio actiua*; neceſſitas vero tali corpori impoſita, motus ſuos ad determinatum modum attemperandi *obligatio eſt paſſiua*; id ſecundum quod varia modum aequabilem accipere debent, et propoſitio eum modum enuntians, *norma* vel *regula* adpellatur; quare poſita obligatione actiua, etiam regula ponenda eſt.

LXIX. Iam facile comprehendimus, nec ſine ligamentis obligationem actiuam, nec ſine obligatione actiua

actiua regulam ab ea pendentem intelligi atque definiri, haec omnia tamen sine remotioribus ligamentorum causis explicari posse. Regula actionum LEX latissime dicitur; id porro, quod in regula generatim, etiam in lege obtinet

LXX. In actiones animalium arbitrarias nulla cadit necessitas physica; cadit tamen necessitas hypothetica; nam boni ac mali repraesentatio vinculum est, quo facultas appetitiua inferior ad aliquid accipiendum vel repudiandum adstringi potest; ex quo consequitur, ut copulatio elaterum seu stimulorum cum actionibus arbitrariis, obligationis animalis actiue, propositio vero, quae hanc obligationem enunciant, legis animalis essentiam constituent.

LXXI. Si actiones arbitrariae sint simul liberae, necessitas hypothetica, quae in illas cadit, vocatur *moralis*. Igitur obligatio moralis actiua est, *connexio veri boni, aut veri mali tanquam momenti cum actione libera*; lex autem moralis, *propositio moraliter obligatoria*, et obligatio moralis passiva; *Necessitas actiones liberas obligationi morali actiuae, legique conformandi*.

LXXII. *Subiectum* obligationis moralis non sunt nisi ii, qui intellectus et voluntatis usu praediti sunt, *obiectum* vero actiones tam a necessitate intestina, quam a coactione physica immunes.

LXXIII. Obligatio non est sine momentis, haec autem in eo consistunt, ut quis boni vel mali nexum cum actione cognoscere possit. Hoc qui efficit, legem *promulgat*; nulla ergo est obligatio aut lex sine promulgatione.

LXXIV. Legis partes duae sunt; una determinat consecretaria tanquam motiua cum factis connexa; quae si bona sunt, *praemia*, si mala, *poenae* latissimo sensu vocantur; altera quid vi huius vinculi agendum vel omittendum sit enunciat. Prior est legis formale
obliga-

obligatio, *sanctio*, posterior materiale, propositio, *edictum*.

LXXV. Qui motiua cum actionibus non connectit, sed alteri significat, ea sibi iam copulata videri, is *consilium* dat, persuadet, abhortatur. Itaque consilium per se non obligat.

LXXVI. Tam obligatio, quam lex in *uniuersalem*, *particularem*, et *singularem*, dein *interiorem*, et *exteriorem* abeunt. Porro obligatio est *inuitans*, vel *cogens*, *affirmatiua*, vel *negatiua*; eique lex *praemians*, vel *puniens*, *imperans*, vel *prohibens* respondet.

LXXVII. Et quoniam motiua crescere ac diminui possunt: ideo obligatio etiam et lex nunc *vna* et *simplex* est, nunc *multiplex* et *composita*. Porro nunc *maior*, nunc *minor*, nunc *fortis*, nunc *debilis*; quare in obligatione et lege inuenitur quantitas, magnitudo, atque mensura.

LXXVIII. Vbi nulla obligatio est, ibi nulla est lex; quoties alicui facere quid vel non facere permittitur, obligationi subiectus non est, igitur non dantur leges permittentes, nisi ita illas nomines, quae ex pluribus mediis aequae bonis vnum indeterminatum et disiunctum praescribunt.

LXXIX. Lex bonum praecipit et malum vetat, eius ergo scopus est, vt bonum faciendo adipiscamur perfectionem, et malum fugiendo imperfectionem euitemus; quae vero mala iubent fieri, aut bona omitti, legis nomen non attingunt.

LXXX. Qui convenientiam actionis cum lege pro fine habet, is legem custodit; tunc igitur adesse debet viua legum cognitio, dein conatus efficax ad eas implendas, remouenda impedimenta et captandam occasionem.

LXXXI. Contra violat legem, *peccat*, qui id facit quod vetitum, aut, quod praeceptum est, omittit: siue ob ignorantiam vincibilem, siue ob defectum voluntatis

tis efficacis, quae remedia implendae legis negligit, vel non tollit impedimenta, vel aptam occasionem non arripit, vel plane aduersam inuestigat.

LXXX. Actionum *Reclitudo* est illarum conformitas cum regulis, et quidem *moralis*, si actiones ad libertatem referantur. Huic opponitur *peccatum* Recta igitur est actio, si intellectus et voluntatis adit consentiens vsus, secus est minus recta.

LXXXIII. Actiones rectae sunt *moraliter possibiles*, *licitae* latius; minus rectae autem *moraliter impossibiles*, *illicitae*. Moraliter possibiles iterum sunt vel moraliter *necessariae*, *debitae*, vel moraliter *contingentes*, *permissae*, licite strictius: utraque haec possibilitas ratione agentis est *facultas moralis*.

LXXXIV. Omne id, quod conuenit seu bonum est, *IUS* dicitur. Et iam pro *attributo actionis*, iam pro *lege*, iamque pro *facultate morali* usurpatur, tertia vero significatio vel ad *ius stricte tale*, vel ad *ius permissiuum* seu *libertatem moralem* pertinet.

LXXXV. Ius stricte tale oritur ex obligatione et lege aut praeceptiua, aut prohibitiua, libertas moralis ex negatione legis, siue ex lege, ut aiunt, permissiua; igitur omne ius est quodammodo obligationi correlatum, vel *in sensu aiente*, vel *in sensu negante*.

LXXXVI. Vsum iuris, siue exercitationem facultatis moralis, *OFFICIUM* nominamus; et *rectum* quidem ex iure stricte tali, *medium* ex iure permissiuo.

LXXXVII. Si nexus motiuorum cum actione cessat, adest *obligationis liberatio*, et *legi solutio*: et quidem vel totius *arrogatio*, vel partis *derogatio*, vel peculiaris personae *dispensatio*; itaque ubi separatio motui ab actione fieri nequit, nec liberationi locus est.

LXXXVIII. Quando duae leges nec mutatae, nec alias contrariae, casu et euentu peculiari ita discrepant inter se, ut ambas conseruare sit impossibile, oritur legum *COLLISIO*. Et hinc necessaria est *exceptio*, seu
de-

determinatio vni legi congrua, alteri vero disconueniens propter collisionem; sic autem institui debet, vt lex fortior debilibi semper praefertur.

LXXXIX. Diuiditur lex ratione Legislatoris seu *subiecti* obligantis in *diuinam* et *humanam*, ratione *obiecti*, in quo versatur, in *naturalem* et *positiuam*. Natura omnis a DEO pendet, itaque lex naturalis est etiam diuina; positiua vero vel *diuina* vel *humana*.

XC. Argumenta, quae ad demonstrandam legum naturalium existentiam adduci solent, non eiusdem sunt ponderis; qui enim ad communem populorum persuasionem, aut ad ideas innatas prouocant, id sumunt, quod in quaestione est. Qui vero ab hominum proliuitate nocendi atque potentia ad existentem normam concludunt, naturae legem negare potius, quam adserere videntur.

XCI. Melius quidem ratiocinantur, qui ex fine Dei eiusque Iure in homines Diuinae cuiusdam regulae necessitatem et existentiam colligunt; verum regulam hanc esse naturalem propterea non euincunt, siquidem positiua esse posset.

XCII. Testantur alii ratos ordines et regulas mundi physici: nec iis porro mundum moralem carere posse arguunt; dein in medium adferunt naturae stimulos, qui, quum nobis imponant necessitatem hypotheticam aliquid faciendi vel non faciendi ex ipsa nostra natura fluentem, naturalis legis existentiam satis demonstrant; at mechanica tantum et animalis est haec lex, non moralis atque hominum propria.

XCIII. Rem igitur ii conficiunt, qui docent esse momentorum cum actionibus nostris liberis connexiones, hinc esse obligationes et leges morales, quae, quoniam ex ipsa actionum essentia atque natura ductu rationis intelligi atque explicari possunt, sunt etiam naturales.

XCIV. Quamquam porro experimur naturales actionum
num

num consecutiones saepe aliis fortuitis euentibus debilitari; hominis tamen ratio cum ex ipsa natura DEI et huius vniuersi, tum ex naturali hominis et ad Deum et ad res alias relatione intelligit, aliam vel praemiis retributionem, vel poenae deficientis mensuram esse expectandam.

XCIV. Displacent non paucis datae supra obligationis et legis definitiones, quod nulla in iis fiat legislatoris mentio.

XCVI. Sed duae quaestiones sunt, quid res sit, et vnde illa proficiscatur; neque opus est in effectus definitione etiam efficientem causam includere; quid? quod obligatio in interiorem et exteriorem tunc diuidi amplius non possit.

XCVII. Nec propterea confundimus varias officiorum species, et multo minus concionatorum exhortationes, amicorum consilia, histrionum persuasiones, aut latronum minas; obligationum numero adscribimus.*

CAPVT III.

De legum naturalium principiis, ac proprietatibus.

XCVIII. Legum naturalium existentia et proprietates plenissimam accipient lucem; si quibus illae leges principiis innitantur, detegamus.

XCIX. Ac principium quidem *essendi*, seu possibilitatis *inmediatum* in non repugnantia humanae naturae, *mediatum* vero in ipsa diuini Nominis essentia reperitur.

C. Principium autem *existendi*, seu fiendi *proximum* ab hominis essentia actu existente, et *remotum* est enim homini existere fortuitum atque contingens) a supremi Creatoris voluntate repetendum.

CI.

* Cf. meam exercitat. De obligatione, lege et iure. &c.